

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ США ТА НІМЕЧЧИНИ

ХРИСТИНЧЕНКО Надія Петрівна - кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП

В статті досліджено досвід наукової та освітньої діяльності Соединенных Штатов Америки та Німеччини, висказані пропозиції щодо використання такого досвіду в національному законодавстві при реалізації наукової діяльності.

Ключові слова: наука, освіта, наукова діяльність.

Розвиток наукової діяльності в Україні має ґрунтуватися як на національних нормах, так і міжнародно-правових стандартах. Саме тому організація наукової діяльності в Україні неможлива без врахування досвіду високорозвинених країн у сфері науки, визначення та запровадження позитивних моментів розвитку та функціонування науки у різних державах світу. При цьому позитивний досвід визначається шляхом повного та всебічного дослідження організації наукової діяльності, вивчення нормативно-правових актів, що регулюють наукову сферу у зарубіжних країнах, аналізу державних програм розвитку наукової сфери іноземних держав, визначення оптимальних шляхів наукового співробітництва між державами.

Широкого дослідження на сьогодні набуло визначення оптимальних напрямків удосконалення правового регулювання наукової сфери шляхом вивчення міжнародного досвіду функціонування та організації наукової діяльності. Серед вчених, які займалися цим питанням, можна виділити праці Н.В. Абашкіної, В.Б. Авер'янова,

С.С. Алексеєва, О.Ф. Андрійко, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, О.Л. Копиленка, Н.Р. Нижник, Е.А. Тихонової, В.П. Щетиніна, О.І. Ющика та ін. Проте на сьогодні не достатньо дослідженим є використання міжнародного досвіду розвитку наукової діяльності та можливості його застосування в Україні саме на прикладі США та Німеччини, які є взірцем розвитку науки на світовому рівні.

Мета статті полягає у вивченні досвіду організації наукової та освітньої діяльності Сполучених Штатів Америки та Німеччини, здійсненні їх узагальнення на можливості використання в Україні.

Перейдемо до безпосереднього розгляду мети нашого дослідження. Цікавою з огляду своєї структури та функціонування є система освіти та науки США. Керівництво вищою освітою в США є децентралізованим. Відповідно до 10-ї поправки Конституції вся система освіти підпорядкована органам управління окремих штатів [1]. Вивчаючи систему освіти у США, С.С. Вітвицька зазначає, що університетська система США включає в себе так звані багатопрофільні університети та дослідницькі. Вищі навчальні заклади можуть претендувати на статус багатопрофільного університету, якщо здатні забезпечити навчання у магістратурі, а в дослідницьких університетах ще й за докторськими програмами. Професори й викладачі університетів мають, окрім володіння педагогічною майстерністю, виявляти інтерес до дослідницької ді-

яльності та публікуватися. Якщо навчальний заклад відповідає усім цим критеріям, то це вже мультиуніверситет з кількома корпусами і коледжами, що забезпечують спеціалізацію у певній галузі знань. Освітня політика у таких університетах, як зазначає автор, орієнтована на пріоритетні напрями федеральної наукової політики, що має на меті забезпечення відтворення високого рівня спеціалістів, першочергову підтримку фундаментальної науки, налагодження стійких та продуктивних зв'язків з промисловим бізнесом [2, с. 318]. Таким чином, наукова діяльність у США тісно пов'язана із роботою освітніх закладів, які безпосередньо здійснюють підготовку кадрів не тільки для зв'язків із промисловим бізнесом, а й для сфери наукових досліджень.

США досить активно підходить до проблеми оцінювання роботи вищих навчальних закладів. Так, у країні поширена практика залучення роботодавців до оцінювання якості освіти. Американські коледжі та університети тісно співпрацюють з компаніями-роботодавцями. При цьому рекомендації їх працівників ураховуються національними комісіями та професійними асоціаціями, які здійснюють керівну та регуляторну функцію в управлінні вищою освітою США. Серед професійних асоціацій найбільш впливовою є Асоціація американських коледжів та університетів. Діяльність цієї провідної асоціації пов'язана із визначенням шляхів підвищення якості та ефективності вищої освіти. Ця асоціація об'єднує більше 1200 вищих навчальних закладів – акредитованих державних та приватних коледжів та університетів будь-якого типу та розміру [3, с. 15].

Суттєвого значення для України набуває науковий досвід США щодо розвитку інноваційної системи держави. Варто погодитися із думкою науковців, які зазначають, що державна інноваційна політика повинна містити в собі наукову, технічну і виробничу політику та поєднувати «джерела знань та їхніх потенціальних споживачів» [4, с. 815-816]. Залучення наукових кадрів до інноваційної політики держави є досить поширеним правовим явищем у практиці зарубіжних країн. Н.М. Погрібняк зазначає,

що стратегія розвитку об'єднаної Європи побудована на використанні трикутника знань – освіти, досліджень та інновацій. Підвищення ефективності європейського наукового простору передбачає актуалізацію мобільності людей інтелектуальної праці та поглиблення співробітництва між університетами та дослідницькими центрами [5, с. 15].

Організація наукової діяльності Сполучених Штатів Америки суттєво пов'язана із організацією діяльності різноманітних корпорацій, які беруть активну участь у здійсненні науково-дослідної роботи, використання отриманих досліджень у своїй практичній діяльності. Варто погодитися із думкою Л.В. Лебедевої, яка зазначає, що одним суттєвим фактором у розвитку інноваційної системи будь-якої країни є ефективна система освіти та науки. Автор зазначає, що головною особливістю американської системи освіти завжди була повна її інтегрованість у практичні проблеми корпоративного сектора. Система освіти та корпоративний сектор США взаємопов'язані, утворюють цілісне інституційне утворення, що працює над однаковими проблемами. Університети у цій системі завжди йдуть попереду, своїми дослідженнями попереджуючи корпорації про можливі проблеми, та головне заздалегідь готують кадри, здатні ці проблеми вирішити. Саме такий підхід до організації діяльності, на думку Л.В. Лебедевої, робило й робить американську вишівську науку найпотужнішою та найефективнішою у світі, сила якої полягає в ефективній взаємодії з корпоративним сектором [6, с. 378]. Подібна позиція наявна й у законодавстві Федеративної Республіки Німеччина. Так, Є.С. Єгоров, розглядаючи це питання на прикладі Німеччини, зазначає, що велику увагу в ФРН приділяють усебічному сприянню, поглибленню практичної співпраці між наукою та реальним сектором економіки, розширенню мереж кооперації та об'єднань потенціалу науково-дослідних установ і компаній через створення інноваційних союзів та кластерів. Автор відзначає й інші форми співпраці держави і приватного капіталу щодо інвестування у сферу наукової й інноваційної

діяльності та водночас поєднання інвестицій із науковим потенціалом університетів, науково-дослідних інститутів: технопарки, інкубатори технологій, інноваційні центри, які почали успішно розвиватися набагато раніше [7, с. 79].

Що стосується ситуації в Україні, то інноваційна діяльність та діяльність підприємств майже не перетинається одна із одною, що на жаль, унеможливує вирішення на рівні науки низки практичних проблем, які виникають у роботі певних підприємств. Тобто в Україні окремо існує практична, а окремо наукова діяльність. Підприємства не хочуть вкладати частину прибутку для розвитку інноваційної діяльності, яка б з часом могла значно покращити процес виробництва, удосконалити роботу підприємств, підвищити ефективність вироблення продукції тощо. Ми вважаємо, що Україні потрібно здійснити рішучі кроки для наближення практичної та наукової діяльності у межах відповідного підприємства, поглибити співпрацю наукових кадрів та працівників-практиків для вивчення та розроблення шляхів підвищення ефективності роботи підприємств, що, у свою чергу, є наслідком підвищення рівня економічного розвитку нашої держави.

Суттєвого значення для розвитку науки має роль місцевих органів влади на місцях, що здійснюють безпосередню діяльність щодо розвитку та функціонування освіти на місцях. Так, наприклад, у США розвиткові науки на місцях сприяють окремі штати, які здійснюють контроль за виконанням федеративних програм розвитку науки, створюючи власні регіональні плани розвитку сфер наукової діяльності, яка найбільше відповідає соціальному та економічному розвитку окремого штату. Зазначено, що усі штати мають свої стратегічні плани у сфері розвитку науки й технологій. Регіони зосереджуються на реалізації щодо короткострокових програм досліджень і розробок, а також на питаннях комерціалізації технологій, де вони мають перевагу. Ініціатива штатів формується під сильним впливом приватних фірм і відображає знання й потреби місцевих ринків продукції та послуг. Інший напрям – сприяння розвитку

всіх форм підприємницької діяльності, особливо в наукоємних галузях виробництва, шляхом створення нових фірм і залучення підприємств з інших регіонів країни та з-за кордону [7, с. 80]. В Україні така тенденція до залучення місцевих органів влади до проблем наукової діяльності хоча й існує, проте вона залишається на досить низькому рівні та на сьогодні, на жаль, не оправдує себе.

Лідером серед країн, що займаються активно науковою діяльністю є Федеративна Республіка Німеччина, адже ця країна вирізняється значною кількістю різноманітних вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ тощо. У Німеччині наукові дослідження здійснюються в університетах, науково-дослідних організаціях та в дослідницьких відділеннях великих корпорацій, таких як Siemens та Infineon. Найважливішими науково-дослідницькими організаціями Німеччини є Товариство ім. Макса Планка, Об'єднання ім. Гельмгольца, Товариство ім. Фраунгофера та Об'єднання ім. Лейбніца [8, 85-94]. Наукові дослідження в університетах фінансуються з федерального бюджету, з бюджету земель і з коштів, що виділяються підприємствами. Тобто характерною особливістю підтримки науки у Німеччині є те, що її розвиток підтримується не тільки на законодавчому рівні, а й на місцевому, що зовсім не характерно для законодавства України. Враховуючи досвід Федеративної республіки Німеччини, варто здійснити реформування системи науки України та запровадити не тільки державну, а й регіональну підтримку розвитку вітчизняної науки. Потрібно внести зміни до законодавчих актів України та визначити, що розвиток науки та наукової діяльності України має не тільки загальнодержавний характер, а й регіональний. На місцевому рівні потрібно організувати систему органів влади таким чином, щоб частина місцевих податків та зборів була спрямована на розвиток науково-дослідних установ, що перебувають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. На сьогодні часткове задоволення потреб певних державних підприємств та установ здійснюється шляхом навчання ка-

дрів за державним замовленням у відповідних вищих навчальних закладах. На нашу думку, суттєвим буде залучення власників приватних підприємств відповідної області до проблем науково-технічного розвитку. Це можливо здійснити шляхом укладання із власниками цих підприємств відповідних цивільно-правових договорів на підготовку кадрів для роботи у цих підприємствах молодих спеціалістів. Це є досить позитивним моментом для обох сторін угоди, адже: по-перше, випускник отримує диплом та роботу на підприємстві, яке здійснювало замовлення; по-друге, підприємство забезпечується молодим, перспективним спеціалістом, котрий прагне отримати відповідні навички у роботі та гідну заробітну плату за свої досягнення у подальшому.

Навчання у вищих навчальних закладах Німеччини передбачає отримання таких видів дипломів як: 1) бакалавр (B.A., B.Sc., Bachelor of Engineering тощо): це перший академічний ступінь, який визнається на міжнародному ринку праці. Навчання у бакалавраті триває від шести до восьми семестрів. Після отримання диплому студенти можуть працювати за спеціальністю або продовжити навчання у магістратурі; 2) магістр (M.A., M. Sc., Master of Engineering тощо): це другий академічний ступінь, який можна здобути у німецькому університеті. Передумовою для цього є наявність диплома бакалавра. Протягом одного-двох років студенти поглиблюють свої знання за фахом. Після закінчення навчання можна починати професійне життя або ж вступати до аспірантури; 3) доктор (Doktor, PhD): навчання в аспірантурі, в рамках якого готується наукова робота (дисертація), закінчується присвоєнням ступеня доктора. Тривалість навчання залежить від відповідної наукової теми; як правило, вона складає від двох до п'яти років. Існує дві можливості навчання в аспірантурі: робота над дисертацією під керівництвом професора з вільним вибором теми дисертації або навчання в рамках структурованої аспірантської програми (Graduiertenkolleg, Graduate School, internationales Promotionsprogramm) [9, с. 8].

Варто зазначити, що розвиток наукової діяльності у Німеччині не закінчується на

рівні доктора. Наступний крок для просування в науковій кар'єрі доктора наук (PhD.) – підготовка габілітації (аналог української докторської дисертації) і захист її перед спеціальною експертною комісією. Habilitation – державний диплом доктора наук (Doctor-Habilitation), що дозволяє посідати посаду професора на університетській кафедрі. Науковий ступінь Doctor-Habilitation можна отримати за будь-якою спеціальністю, запровадженою німецькими університетами, за умови, що претендент має всі відповідні ступені вищої освіти за цією спеціальністю з гарними оцінками [10, с. 46]. Таким чином, законодавством Німеччини встановлено досить розгалужену систему наукових ступенів, які можна отримати після закінчення вищої школи. Ми вважаємо, що така система є важливою, адже стимулює особу до отримання відповідного рівня наукового досвіду, отримання нових знань, поглиблення пошуків проблем з обраної проблематики та розроблення шляхів їх вирішення. У цьому процесі неможливо обійтися без спеціалізованих установ, які б допомагали науковцям долати неприступні терени науки та наукових досліджень.

Таким чином, на основі узагальнення досвіду роботи освітніх на наукових установах у США та Німеччині можна зробити висновок, що ці країни досить важливого значення надають освітній та науковій діяльності. Позитивним досвідом для нашої держави, на нашу думку, є зосередження уваги на розвитку інноваційної діяльності держави, а саме залучення наукових кадрів до проблем підприємств та спільне розроблення шляхів для удосконалення норм національного законодавства з питань науки та освіти.

Література

1. Конституція США від 17.09.1987 року // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://studentforever2007.narod.ru/constusa.html>
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С.С. Вітвицька. – Київ:

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено досвід наукової та освітньої діяльності Сполучених Штатів Америки та Німеччини, висловлено пропозиції щодо використання такого досвіду в національному законодавстві при реалізації наукової діяльності.

SUMMARY

The article investigates the experience of scientific and educational activities of the United States and Germany suggested for the use of such practices in national law in the implementation of scientific activity.

Центр навчальної літератури, 2006.– 384 с.

3. Олександр Т.М. Моніторинг якості природничо-наукової освіти в університетах США: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т.М. Олександр. – Т., 2011. – 22 с.

4. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / [Макаренко І.П., Копка П.М., Рогожин О.Г. та ін.] / За ред. І.П. Макаренка. – К.: Інститут проблем національної безпеки, 2007. – 520 с.

5. Погребняк Н.М. Науково-дослідна робота студентів у системі вищої педагогічної освіти Великобританії: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.М. Погребняк. – Ялта, 2011. – 242 с.

6. Лебедева Л.В. Інноваційна політика США як приклад ефективного партнерства державного та корпоративного секторів

економіки / Л.В. Лебедева // Збірник наукових праць ПВНЗ «Буковинський університет». – Зб. наук. праць. – Вип. 6. – Чернівці: Книги-XXI, 2010. – С. 373-383.

7. Єгоров Є.С. Програми інноваційного розвитку зарубіжних країн: досвід та досягнення / Є.С. Єгоров // Актуальні питання інноваційного розвитку. – Х.: ФІНН. – 2012. – № 2. – С. 77-83.

8. Гут Д. Болонський процес: вплив реформи вищої освіти на структуру та організацію докторантури в Німеччині / Д. Гут // Вища школа. – 2007. – № 3. – С. 85-94.

9. Навчання в Німеччині: Інформаційний центр DAAD у Києві. – 2012. – 2-ге видання. – 28 с.

10. Лобанова Л. / Архітектура наукових ступенів: міжнародна практика і вітчизняна традиція / Л. Лобанова // Вісник НАН України. – 2009. – № 1. – С. 42-55.